

II kasmetinė nacionalinė socialinės politikos konferencija „Gyvenimo kelias ir jo krizės: kaip (ar) veikia Lietuvos socialinė politika?“

PRANEŠIMŲ SANTRAUKOS

2022 m. spalio 14 d.

Vilniaus universitete vyko II kasmetinė nacionalinė
socialinės politikos konferencija „Gyvenimo kelias ir jo krizės:
kaip (ar) veikia Lietuvos socialinė politika?“

Universiteto g. 3, Vilnius

<https://youtu.be/oBGfbjJijPY>

Vaikų dienos centrai: realybė ir lūkesčiai

Aistė Adomavičienė

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas, info@smtinklas.lt

Nagrinėjama problema:

Tyrime, atliktame 2022 m. kovo – balandžio mėnesiais, nagrinėta vienos iš socialinės priežiūros paslaugų – vaikų dienos socialinės priežiūros paslaugos, kurią Lietuvoje teikia daugiau kaip 450 vaikų dienos centrų (toliau VDC). Tikslas – apžvelgti VDC situaciją ir pateikti paslaugų kokybės tobulinimo siūlymų.

Tyrimo metodika:

Vaikų dienos socialinės priežiūros paslauga buvo pirmoji, kurią šios paslaugos teikėjai privalėjo akredituoti nuo 2021 metų. Siekdamas išsiaiškinti pagrindinius iššūkius, su kuriais VDC susiduria po akreditacijos, nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas (NSMOT) inicijavo jų apklausą. Tyrimo metu analizuota vaikų demografinė charakteristika, darbuotojų kvalifikacija, teikiamų paslaugų trukmė ir apimtis, darbas su šeima, aptarti sunkumai, su kuriais susiduria paslaugos teikėjai, ir teikiamos rekomendacijos. Tyrimo metu naudoti šie metodai: apklausa (116 respondentų) ir focus grupės (dvi grupės po 3 ir 4 asmenis). Tyrimo rezultatai apibendrinti naudojant aprašomąją statistiką.

Tyrimo rezultatai:

Tyrimas atskleidė ženklus miestų ir regionų paslaugų teikėjų skirtumus, išryškino poreikį stiprinti VDC tiek metodinėmis, tiek administracinėmis ir finansinėmis priemonėmis. Taip pat parodė VDC darbuotojų pajėgumą vertinti individualius vaikų poreikius, sudaryti individualius pažangos planus, dirbti su specialiųjų poreikių, elgesio ir emocijų sunkumų turinčiais vaikais bei jų šeimomis.

Remiantis tyrimo duomenimis suformuluotos rekomendacijos, prisidėsiančios prie VDC paslaugų tobulinimo ir kokybės gerinimo, kartu vaikų ir jų šeimų gyvenimo kokybės.

Moterų galimybės darbo rinkoje: nuo saugumo prie lankstumo

Kristina Ambrazevičiūtė

Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas, k.ambrazeviciute@gmail.com

Nagrinėjama problema:

Konferencijoje pristatomo tyrimo „Moterų lygių galimybių darbo santykiuose užtikrinimas Baltijos šalyse: lyginamoji analizė“ tikslas – identifikuoti teisinius veiksnius, kliudančius moterų darbinei karjerai, ir pateikti teisinio reguliavimo tobulinimo siūlymų. Tyrimas buvo atliekamas naudojant dokumentų analizės, ekspertų interviu, sisteminį, teologinį, lyginimo ir istorinį teisės mokslo tyrimo metodus. Pranešime analizuojama, ar esami Lietuvos teisės aktai pakankamai užtikrina moterų galimybes įsitraukti į darbo rinką, ar kai kurios taikomos priemonės nėra perteklinės ir neduoda priešingo efekto, ar yra realių alternatyvių teisinių sprendimų.

Tyrimo rezultatai:

Nors lyčių lygybės principas yra įtvirtintas Lietuvos teisės aktuose, taip pat jo privaloma laikytis pagal tarptautinius įsipareigojimus, vis dar išlieka darbo užmokesčio atotrūkio (moterų nenaudai) problema. Be to, moterys labiau nei vyrai susiduria su užimtumo problemomis: nors dauguma jų turi geresnį išsilavinimą, tačiau – nepaisant formalių draudimų – vis dar diskriminuojamos dėl savo lyties, moterims sunkiau įsidarbinti ir užimti vadovaujamas pareigas, jos dažniau atlieka šeimos narių ir kitų artimųjų priežiūros funkciją ir dažniau dirba ne visą darbo laiką. Problemą dar labiau išryškina spartus senėjimo procesas ir besitraukianti darbo rinka.

Lietuvos Respublikos darbo teisės aktai nenustato skirtingų darbo sąlygų moterims ir vyrams, tačiau juose yra numatytos diferenciacinės normos, skirtos apsaugoti moterį biologinės motinystės funkcijos vykdymo laikotarpiu. Neretai didesnė apsauga duoda priešingą rezultatą – apsunkina moterų dalyvavimą darbo rinkoje, kartu didina moterų ir vyrų pajamų atotrūkį. Todėl verta peržiūrėti esamas garantijas ir jų tikslingumą, daugiausia dėmesio skirti ne moterį apsaugoti, o jos galimybėms dalyvauti darbo santykiuose. Pastaruoju metu Lietuvos darbo įstatymuose išplėstos galimybės naudoti tokias priemones kaip nuotolinis darbas, lankstus darbo grafikas, kartu neabejotina, kad, siekiant didesnio moterų įtraukimo į darbo santykius, lanksčių priemonių sąrašas turės būti toliau plečiamas.

Vilniaus miesto krizių centro vykdomos veiklos sunkumai šeimos politikos kontekste

Kristina Ankėnaitė-Balčiūnienė

Vilniaus miesto krizių centras, kristina.balciuniene@vmkc.lt

Nagrinėjama problema:

Pristatoma socialinės priežiūros – intensyvios krizių įveikimo pagalbos paslauga Vilniaus miesto krizių centre (toliau – Krizių centras), kuri teikiama Vilniaus miesto socialinę riziką patiriančioms šeimoms; socialinę riziką patiriantiems vaikams ir jų šeimoms; vaikams, kuriems pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą nustatyta laikinoji priežiūra, kitiems tos šeimos vaikams kartu su jų atstovais (atstovu) pagal įstatymą; smurtą patyrusiems asmenims ir jų vaikams.

Krizių centro paslaugų organizavimo / teikimo praktiniai sunkumai: apgyvendinami iš kitų rajonų (ne Vilniaus mieste deklaruojamą vietą) asmenys; vietų trūkumas; nemokūs paslaugų gavėjai; finansavimo stoka (paslaugų teikimas finansuojamas tik iš savivaldybės biudžeto lėšų).

Pristatytus sunkumus padėtų įveikti Krizių centro išlaikymo finansavimas ne tik iš savivaldybės biudžeto, bet ir iš valstybės biudžeto (nuo 2022-01-01 akredituota intensyvi krizių įveikimo pagalbos paslauga).

Be to, paslaugų organizavimas nėra tik savivaldybės atsakomybė, nes paslaugos teikiamos VTAS priimtu sprendimu (*jeigu nustatytas vaiko apsaugos poreikis, socialinės paslaugos inicijuojamos vadovaujantis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu*). Vaiko laikinosios priežiūros tvarkos aprašo 17 punktas: „Kiekviena savivaldybė užtikrina, kad būtų sudaryta galimybė jos teritorijoje gyvenančiam vaikui taikyti vaiko laikinąją priežiūrą socialinę priežiūrą teikiančioje socialinių paslaugų įstaigoje bet kurią savaitės dieną bet kuriuo paros metu, taip pat poilsio ir švenčių dienomis. Vaiko laikinoji priežiūra gali būti taikoma tik tokioje socialinę priežiūrą teikiančioje socialinių paslaugų įstaigoje, kuri yra saugi vaikui.“).

Taip pat svarbu neatsižvelgti į asmenų deklaruotą gyvenamąją vietą, nes asmenys atvyksta „čia ir dabar“, laiko paslaugoms „pirkti“ ar sutartims sudaryti nėra. Vaiko laikinosios priežiūros tvarkos aprašo 18 punktas: „Tais atvejais, kai savivaldybėje nėra veikiančios socialinę priežiūrą teikiančios socialinių paslaugų įstaigos, atitinkančios Aprašo 17 punkte nurodytus reikalavimus, savivaldybė gali sudaryti sutartį su kita (artimiausia) savivaldybe dėl vaiko laikinosios priežiūros taikymo socialinę priežiūrą teikiančioje socialinių paslaugų įstaigoje paslaugų teikimo. Sutartyje savivaldybės sutaria dėl tokių mokėjimo už paslaugas dydžių ir tvarkos.“

Ilgalaikės vyresnio amžiaus žmonių globos šeimoje patirtys ir sprendimai: į ką reikėtų atkreipti dėmesį socialinei politikai?

Jūratė Charenkova

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas, jurate.charenkova@fsf.vu.lt

Nagrinėjama problema:

Lietuvos visuomenė sparčiai sensta – iš 2,7 mln. gyventojų beveik 19 proc. yra vyresni nei 65 metų. Remiantis Lietuvos statistikos departamento ir „Eurostat“ duomenimis, beveik 15 metų vyrai ir daugiau kaip 21 metų moterys gali turėti įvairių sveikatos sutrikimų, dėl kurių kasdienėje veikloje jiems gali reikėti intensyvesnės pagalbos, o ilgainiui – globos arba slaugos. Augančios vyresnio amžiaus žmonių populiacijos dalies ilgalaikės globos poreikių tenkinimas ilgainiui taps vienu iš didžiausių iššūkių socialinei politikai ir socialiniam darbui visame pasaulyje. Be to, Lietuvoje senstančių giminių globos sprendimams turi įtakos ne tik šalies demografinės tendencijos, bet ir neigiamos visuomenės nuostatos dėl stacionarios globos paslaugų bei neišvystyta pagalbos sistema neformaliems globėjams valstybės lygmeniu.

Tyrimo metodika:

Siekiant atskleisti neformalių globėjų patirtis ir su globa susijusių sprendimų priėmimą šeimoje buvo atlikti 22 kokybiniai pusiau struktūruoti interviu su Lietuvos (10 globėjų: 7 moterys, 3 vyrai) ir Italijos (12 globėjų: 11 moterų, 1 vyras) neformaliais globėjais. Tyrimo dalyvių atrankai naudota patogioji / sniego gniūžtės atranka.

Tyrimo rezultatai:

Tiek Lietuvoje, tiek Italijoje labai stipri šeimos globos tradicija, tad tikėtina, kad dėl nuostatos, jog senstančiais tėvais pasirūpins vaikai, su globa susiję sprendimai priimami reaktyviai, neplanuojant į ateitį ir nesirengiant iš anksto. Nepaisydami tėvų sveikatos būklės, globėjai yra nusiteikę jais ir toliau rūpintis šeimoje ir nesvarsto kitų globos alternatyvų. Ypač Lietuvos globėjai laikosi neigiamų nuostatų dėl globos įstaigų ir yra pasiryžę jų vengti bet kokia kaina. Tapimo globėju aplinkybės, globos sprendimų priėmimas šeimoje, su globa susiję ateities planai ir jų galima įtaka globėjų ir globojamų asmenų gyvenimo kokybei pristatymo metu bus aptarti detaliau ir jo metu pateikta ilgalaikės globos sistemos vystymo, atsižvelgiant į neformalių globėjų sprendimų praktikas, pasiūlymų.

Pranešimas bus skaitomas įgyvendinant projektą „(Ne)formalios globos pasirinkimo prielaidos, motyvai ir procesas: neformalių globėjų perspektyva“. Projektas bendrai finansuotas iš Europos socialinio fondo lėšų (projekto Nr. 09.3.3-LMT-K-712-23-0192) pagal dotacijos sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMTLT).

Socialiai pažeidžiamų asmenų kelias link aukštojo mokslo: kultūrinio kapitalo švietimo įstaigose reikšmė

Asta Dilytė-Kotenko

Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas, astadilyte@gmail.com

Nagrinėjama problema:

Socialiai pažeidžiamų asmenų kelias link aukštojo mokslo: kultūrinio kapitalo švietimo įstaigose reikšmė. Lygių galimybių švietimo sistemoje užtikrinimas pripažįstamas vertinga priemone nelygybei visuomenėje mažinti ir užtikrinti socialinį mobilumą. Vis dėlto Lietuvoje aukštasis mokslas yra skirtingai prieinamas tam tikroms visuomenės grupėms. Asmenys, kilę iš mažas pajamas turinčių šeimų, tautinių mažumų grupių, asmenys, kurie gyvena kaimo vietovėse, gali patirti ugdymosi sunkumų dėl kultūrinių ir lingvistinių kliūčių, informacijos stokos (European Commission/EACEA/Eurydice, 2019), t. y. kultūrinio kapitalo trūkumo. Kultūrinis kapitalas apima tokias adaptyvias kultūrinės ir socialines kompetencijas: institucinio konteksto, procesų, lūkesčių supratimas, intelektinių ir socialinių įgūdžių (kultūrinių žinių ir žodyno) turėjimas (Edgeron, Roberts, 2014). Kaip teigia Platūkytė (2020), nesant pakankamai šeimos kultūrinio kapitalo, kokybiška švietimo sistema sudaro sąlygas didinti individų mobilumą visuomenėje. Tyrimo tikslas – nustatyti, kokia yra švietimo įstaigų reikšmė formuojant socialiai pažeidžiamų asmenų kultūrinį kapitalą.

Tyrimo metodika:

Siekiant nustatyti kultūrinio kapitalo formavimosi procesą buvo atliktas tyrimas – biografiniai interviu su socialiai pažeidžiamais asmenimis, pasiekusiais aukštąjį išsilavinimą. Surinkti duomenys analizuoti kokybinės dokumentų turinio analizės metodu.

Tyrimo rezultatai:

Tyrimo rezultatai rodo, kad švietimo įstaigoms formuojant individų kultūrinį kapitalą yra svarbu: mokytojų, mokyklos administracijos darbuotojų elgesys, lūkesčiai mokiniams, emocinė aplinka, socialinės normos, mokinių skatinimo būdai, ugdymo turinys, kultūrinis ugdymas, profesinis orientavimas ir klasių sudarymas.

Socialinių problemų sprendimo galimybės ir socialinio darbo profesijos prestižas

Eugenijus Dunajevas

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas, eugenijus.dunajevas@fsf.vu.lt

Nagrinėjama problema:

Viena iš pagrindinių socialinio darbo funkcijų yra spręsti socialines problemas. Socialinį darbą daugiausia dirba arba socialines paslaugas teikia specialias žinias ir kompetencijas turintys asmenys – socialiniai darbuotojai.

Kadangi socialinis darbas daugiausia yra paslaugų teikimas, todėl socialiniai darbuotojai yra esminė socialinio darbo ar socialinių paslaugų teikimo funkcijos sudedamoji dalis.

Socialinio darbo rezultatai priklauso nuo daugelio veiksnių, iš kurių ypač svarbūs socialinių darbuotojų turimos kompetencijos ir žinios bei interesas atliekamam darbui.

Tai, kiek profesijos atstovai turi reikalingų kompetencijų, žinių bei yra suinteresuoti atliekama veikla ir jos rezultatais, tiesiogiai priklauso nuo profesijos prestižo. Kuo profesijos prestižas yra didesnis, tuo labiau profesine veikla užsiims geriausi atitinkamų studijų programų absolventai, profesijos nariai bus labiau motyvuoti atitinkamai veiklai ir jos rezultatams ir, atvirkščiai, – kuo profesijos prestižas yra žemesnis, tuo labiau profesine veikla užsiims prasčiausi atitinkamų studijų programų absolventai, profesijos atstovai bus mažai motyvuoti atitinkamai veiklai ir jos rezultatams.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinių problemų sprendimas tiesiogiai priklauso nuo socialinių darbuotojų profesijos prestižo.

Tyrimo metodika:

Atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti, kaip galima konceptualizuoti profesijos prestižą, koks yra socialinio darbo profesijos prestižas ir atitinkamai kokie veiksniai lemia socialinio darbo profesijos prestižą.

Profesijos prestižo hipotetinius indikatorius buvo siekiama nustatyti tiriant, kaip profesijos prestižą supranta įvairių profesijų atstovai. Tam naudota kokybinė tyrimo metodologija. Buvo atlikti 8 interviu (informacinis prisistotinimas). Gauta informacija buvo tvarkoma, duomenys kategorizuojami ir sintezuojami. Buvo įvardyti hipotetiniai profesijos prestižo indikatoriai.

Siekiant nustatyti, koks yra socialinio darbo profesijos prestižas ir kokie veiksniai lemia socialinio darbo profesijos prestižą, remiantis pirmame tyrimo etape įvardytais hipotetiniais profesijos prestižo indikatoriais buvo suformuotas klausimynas, jį užpildė 130 socialinių darbuotojų.

Tyrimo rezultatai:

Kokybinio tyrimo metu buvo identifikuotos šios trys profesijos prestižo indikatorių grupės: piniginės pajamos; teigiamos emocijos, išgyvenimai, patiriami atliekant veiklą; visuomenės narių pripažinimas, padėka, pagarba asmenims, atliekantiems atitinkamą veiklą.

Pirminiai kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad socialiniai darbuotojai prastai vertina socialinio darbo profesijos prestižą.

Analizuojant veiksnius, kurie lemia socialinio darbo profesijos prestižą, galima teigti, kad piniginių pajamų ir socialinio pripažinimo sudedamosios dalys lemia žemą socialinio darbo profesijos prestižą. O teigiamos emocijos ir išgyvenimai, patiriami dirbant socialinį darbą, kelia socialinio darbo profesijos prestižą.

Vaiko priežiūros atostogų politika vertybiniu aspektu 1990–1994 ir 2022 metais

Virginija Jurėnienė

Vilniaus universiteto Socialinių mokslų ir taikomosios informatikos institutas, virginija.jureniene@knf.vu.lt,

Giedrė Purvaneckienė

Vilniaus universiteto Socialinių mokslų ir taikomosios informatikos institutas, giedre.purvaneckiene@fsf.vu.lt

Nagrinėjama problema:

Vaiko priežiūros atostogos – svarbi socialinės politikos priemonė. Ji veiksminga šeimos, gimstamumo ir lyčių lygybės politikai. Per visą Nepriklausomybės laikotarpį vaiko priežiūros atostogos buvo reformuojamos, jos keičiamos ir dabar, įvedant neperleidžiamas atostogų mėnesius abiem tėvams. Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti, ar vaiko priežiūros atostogų schema ir jos pakeitimai atitinka besikeičiančias Lietuvos gyventojų vertybines nuostatas.

Tyrimo metodika:

Tyrimo metodai: pranešimas parengtas naudojant lyginamąjį mokslinės literatūros analizės ir sintezės, dokumentų analizės ir kiekybinio tyrimo anketinės apklausos metodus. Tyrimo kontekstą sudaro pataisyta R. Ingleharto visuomenės modernizacijos teorija, pritaikyta lyčių vaidmenų kitimui. Pagal Ingleharto ir Norris iškeltą hipotezę, modernėjant visuomenei, keičiasi lyčių vaidmenys. Atitinkamai turi keistis ir socialinė politika. Pranešime nagrinėjamas lyčių vaidmens šeimoje vertybinių nuostatų kitimas, modernėjant visuomenei, ir kaip buvo keičiama vaiko priežiūros atostogų schema.

Tyrimo rezultatai:

Lietuvos valstybinio Naujojo archyvo Sąjūdžio fonde esami dokumentai byloja, kad tradicinis konservatyvusis šeimos modelis buvo diegiamas visuomenėje nuo 1988 m., kartu plėtojant konservatyviojo ir korporacinio modelio šeimos politiką. Tai buvo įtvirtinta Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos priimtuose įstatymuose. Tam neprieštaravo tuo metu atsikūrusios ir savo veiklą plėtojusios moterų organizacijos („Caritas“, Lietuvos moterų sąjunga). 1990 m. Europos vertybių tyrimas parodė, kad Lietuvos gyventojų požiūris į lyčių vaidmenis šeimoje yra tradicinis patriarchalinis, 1994 m. tyrimo „Šeima ir lyčių vaidmenų kitimas“ duomenimis, per ketverius metus šios nuostatos pradėjo šiek tiek modernėti, tačiau išliko patriarchalinės, o iš 2022 m. vertybinių nuostatų į lyčių vaidmenis tyrimo rezultatų galima spręsti, kad daugumos Lietuvos gyventojų nuostatos tapo modernios. Tačiau ne visų. Pavyzdžiui, trečdalis šalies gyventojų, vienodai moterų ir vyrų, tebegalvoja, kad vyro reikalas – uždirbti pinigus, o moters – rūpintis namais ir šeima. Modernios nuostatos tik sudaro terpę formuoti naujoms elgesį reguliuojančioms normoms. Kad modernios gyvenimo normos dar nesusiformavo, rodo tas faktas, kad tik 37 proc. gyventojų (42 proc. moterų ir 34 proc. vyrų) pritaria vaiko priežiūros atostogų pakeitimams, panaši dalis – 33 proc. – nepitaria ir 28,8 proc. – nežino. Tyrimas parodė, kad vaiko priežiūros srityje socialinė politika modernesnė nei gyventojų pažiūros, ir išryškino socialinės politikos sklaidos trūkumus.

Moraliniai baubai socialinės paramos ir užimtumo politikoje

Romas Lazutka

Vilniaus universiteto Teorinės ekonomikos katedra, romas.lazutka@fsf.vu.lt

Arūnas Juška

Rytų Karolinos universitetas, juskaa@ecu.edu

Žeimantė Straševičiūtė

Vilniaus universiteto Teorinės ekonomikos katedra, zeimante.straseviciute@fsf.stud.vu.lt

Nagrinėjama problema:

Pranešime bandoma parodyti, kad Lietuvos socialinėje politikoje pasireiškia perdėtos baimės reakcijos į ilgalaikes nedarbo ir skurdo problemas. Reakcijų į deviacijas analizė remiasi moralinės panikos modeliu, t. y. susirūpinimas ir baimė visuomenėse kyla dėl deviantinių grupių – skurstančiųjų ir bedarbių. Jie suvokiami kaip besikėsinantys į vertybes, interesus ir visos visuomenės gerovę.

Literatūroje nurodomos trys pagrindinės prielaidos kilti moralinei baimei, kurių gali būti matoma kai kuriuose Lietuvos socialinės politikos laukuose. Pirma, žiniasklaidoje turėtų būti daug dėmesio deviantiniam elgesiui (Lietuvoje – bedarbių ir pašalpų gavėjų). Antra, turėtų susidaryti santykinis ekspertų, politikų, verslo interesų ir platesnės visuomenės vieningumas, pvz., didelio bedarbių skaičiaus priežasčių, jų elgesio, problemos sprendimo būdų. Trečia, problema turėtų sukelti neproporcingą oficialią reakciją į deviacijų grėsmę.

Tyrimo metodika:

Siekiant atskleisti moralinio baubo fenomeną Lietuvoje, tiriamos skurdo bei nedarbo problemos ir socialinės politikos reakcija į jas. Kokie oficialiojo nedarbo ir skurdo mastai, koks remiamųjų bedarbių elgesys ir jo priežastys, kokios politikos priemonės jų atžvilgiu naudojamos? Ar jos pagrįstos moraliniu išgąsčiu? Be oficialios statistikos, pagrindinis tyrimo duomenų šaltinis – nedirbančių socialinės pašalpos gavėjų apklausa.

Tyrimo rezultatai:

Duomenų analizė atskleidė, kad socialinės paramos klientų bedarbių padėtis Lietuvoje daugiausia nulemta socialinio ir ekonominio konteksto, parama yra gana taikli, o jos dydis nėra sunki finansinė našta visuomenei. Tačiau moralinio išgąsčio baimė mažinama šalinant moralinę žalą, t. y. asimiliuojant bedarbius ir skurstančiuosius (darbo rinkos ir socialinės paramos priemonės) bei griežtinant pripažinimo bedarbio statuso ir vertais paramos kriterijus. Be asimiliacinių ir prievartinių moralinių priemonių, socialinė politika, reaguodama į moralinį išgąstį, taip pat naudoja statistikos reformos strategiją. Moralinės grėsmės ypatumas yra tas, kad ji dažnai priklauso nuo deviantų (grėsmę keliančiųjų) skaičiaus. Parodyta, kaip pasitelkiamos ir nedarbo bei skurdo rodiklių skaičiavimo metodikų reformos, kad patiriama grėsmė būtų sumažinta.

Pranešimas parengtas vykdant projektą / tyrimą, kurį finansuoja Europos Sąjunga (projekto Nr. 01.2.2-LMT-K-718-05-0095) pagal sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMTLT).

Žmonės ir vietos: miesto renginiai kaip žmonių su negalia įtraukties į vietos bendruomenę galimybė

Jurga Mataitytė-Diržienė

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas, jurga.mataityte-dirziene@fsf.vu.lt

Eglė Šumskienė

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas, egle.sumskiene@fsf.vu.lt

Violeta Gevorgianienė

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas, violeta.gevorgianiene@fsf.vu.lt

Rasa Genienė

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas, rasaralyte@gmail.com

Nagrinėjama problema:

Lietuvoje vykstanti žmonių, turinčių negalią, stacionarios globos reforma (deinstitucionalizacija) sudaro sąlygas visuomenei tapti atviresnei ir įtraukesnei, o neįgaliesiems žmonėms būti matomiems ir pažįstamiems. Įvairiuose Lietuvos miestuose steigiami grupinio gyvenimo namai, į kuriuos iš didelių stacionarios globos įstaigų persikelia gyventi žmonės su negalia. Pasikeitus gyvenamajai vietai, jie turi didesnių galimybių dalyvauti įvairiuose bendruomenėse vykstančiuose renginiuose, o bendruomenės turi galimybę pažinti naujus kaimynus. Tačiau fizinės vietos, kuriose lankosi žmonės, turintys negalią, nebūtinai prilygsta socialinėms erdvėms, kuriose jie veikia. Šiame pranešime nagrinėjama simbolinė fizinių ir socialinių erdvių reikšmė bendruomenės nariams *su* ir *be* negalios deinstitucionalizacijos procese bei aptariami miesto renginiai kaip galimybė susitikti ir bendrauti vieniems su kitais.

Tyrimo metodika:

Empiriniai duomenys buvo rinkti keturiuose Lietuvos regionuose, tyrimo dalyviai braižė ekologinius žemėlapius (Bronfenbrenner 1979, 1986) ir atsakė į interviu klausimus. Siekiant įvertinti tiriamųjų kasdienį dalyvavimą, duomenys analizuoti pasitelkiant Zhao ir Wang (2018) erdvinio ir socialinio tinklo integruotos analizės metodą. Tyrime dalyvavo tiek bendruomenės nariai su negalia (35), tiek ir be negalios (24).

Tyrimo rezultatai:

Analizė atskleidė paralelinius šių dviejų tiriamųjų grupių pasaulius (Desjardin 2000, iš Cushing 2015), kurie kartais susitapdina fizinėse miestų erdvėse, bet retai sutampa socialinėse erdvėse. Galimybė asmenims su negalia „būti“ fizinėse bendruomenės erdvėse nebūtinai jiems reiškia galimybę „dalyvauti“ lyg priklausytų bendruomenei, nors šios sąvokos dažnai ir vartojamos sinonimiškai (Milner and Kelly, 2009).

Tyrimo duomenys rodo, kad gyvybingų, funkcionalių viešųjų erdvių prieinamumas yra labai svarbus reguliariems bendruomenės narių su negalia ir be jos susitikimams. Todėl miesto renginiai, kurie savo prigimtimi dažnai yra demokratiški ir atviri, lengvai suprantamo turinio ir struktūros, yra gera pradžia pažinti žmones su negalia ir jų įtraukčiai į bendruomenę. Dažni socialiniai kontaktai yra būtini norint įveikti bendruomenės narių skirtingumus, skatinti ir plėtoti jos įvairovę. Miesto renginiai svarbūs kiekvienoje bendruomenėje, nes jie ne tik leidžia žmonėms susitikti ir patenkinti rekreacinius poreikius, bet ir prisideda prie bendruomenės identiteto formavimo, sudaro galimybių patirties ir informacijos sklaidai (Lawrence-Hart, 2014).

Gyvenimo kelias ir jo krizės: Lietuvos jaunimo raidai darbo rinkoje turintys įtakos veiksniai

Arūnas Pocius

Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto Darbo rinkos tyrimų skyrius, arunas.pocius@dsti.lt

Nagrinėjama problema:

Remiantis tyrimo duomenų lyginamosios analizės rezultatais pranešime siekiama atskleisti pagrindinius veiksnius, turinčius įtakos Lietuvos jaunimo raidai darbo rinkoje. Gauti rezultatai rodo, kad ekonomikos krizės sukelia itin didelius šalies jaunimo padėties darbo rinkoje bangavimus. Jaunimo integracijos į darbo rinką galimybių realizavimo sulėtėjimą tam tikrais laikotarpiais rodo dėl ekonomikos krizių poveikio išaugęs nedarbas ir sumažėjęs užimtumas. Tačiau jaunimo užimtumo ir aktyvumo darbo rinkos rodiklių santykio su šalies vidurkiu dinamika rodo, kad jaunų žmonių integracijos į darbo rinkos galimybių sulėtėjimas nebūtinai susijęs su tiesioginiu ekonomikos krizių poveikiu. Remiantis minėtais rodikliais buvo nustatyti W formos svyravimai, kurie rodo palankius ir nepalankius jaunimo raidai darbo rinkoje laikotarpius.

Tyrimo rezultatai:

Ekonominių rodiklių poveikis jaunimo užimtumui ir nedarbui nekelia abejonių. Tačiau, vertinant visų šalies gyventojų ir jaunimo situaciją, galima teigti, kad aktyvumo lygio rodiklis gerokai mažiau susijęs su šalies ekonomikos cikliškumu ir jo sukeliama darbo rinkos bangavimais. Atsižvelgiant į tai, būtų galima teigti, jog tiek jaunimo, tiek visų šalies gyventojų aktyvumas darbo rinkoje labiau socialinė nei ekonominė kategorija. Neneigiant ekonominių veiksnių poveikio, socialiniu požiūriu įvairių socialinių gyventojų grupių aktyvumas darbo rinkoje glaudžiai susijęs su jų gyvenimo galimybių nuostatų formavimu ir jų įgyvendinimu.

Nors, vertinant formaliai, paspartėjęs gyvenimo tempas ir spartėjanti technologijų kaita leidžia jaunimui geriau prisitaikyti prie matomų pokyčių nei vyresnių kartų žmonėms, tačiau tyrėjai pažymi, kad ekonomikos globalizacija sukelia jaunų žmonių netikrumo jausmą visuomenėje. Tikėtina, kad jaunimo diskriminacijos rizika darbo rinkoje gali išaugti esant didesniai socialinių bendravimo įgūdžių ir patirties trūkumui (pvz., dėl karantino poveikio pandemijos krizės metu).

Jaunimo padėtis darbo rinkoje dėl santykinai labiau išaugusio šios nagrinėjamos socialinės grupės pažeidžiamumo ekonominių nuosmukių metu yra silpnesnė. Nors Lietuvos jaunimo nedarbo lygis ankstesnių ekonomikos krizių metu buvo rekordiškai aukštas, tačiau, remiantis autorių analizės rezultatais, tikrai negalima nematyti pozityvių šios socialinės grupės situacijos pokyčių, palyginti su nagrinėjamų rodiklių kaita ES mastu.

Informacinių technologijų naudojimas vyresniame amžiuje: kliūtys ir paskatos

Gražina Rapolienė

Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas, g.rapoliene@gmail.com

Margarita Gedvilaitė-Kordušienė

Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas, mgedvilaite@gmail.com

Vaida Tretjakova

Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas, vaida.tretjakova@gmail.com

Nagrinėjama problema:

Vyresnio amžiaus žmonės Lietuvoje yra tarp labiausiai technologiškai atskirtųjų (kartu su bedarbiais ir kaimo gyventojais). Informacinių technologijų (IT) naudojimas tarp Lietuvos vyresnio amžiaus žmonių yra kur kas mažiau paplitęs nei Vakarų ar Šiaurės Europos šalyse. Situacija akivaizdžiai negerėja, nepaisant gana gausių praktinių iniciatyvų (pvz., „Use IT and Enjoy“, kompiuterinio raštingumo kursų bibliotekose). Vis daugiau viešojo gyvenimo sričių persikeliant į virtualią erdvę, technologijų nenaudojimas prisideda prie socialinės atskirties senatvėje gilėjimo. Ji dar labiau paaštrėjo COVID-19 pandemijos akivaizdoje: vyresnio amžiaus žmonės dėl priklausymo didesnės rizikos grupei ir griežtesnio fizinio nuotolio laikymosi tapo dar labiau atskirti.

Tyrimo metodika:

Šio tyrimo tikslas – remiantis kokybinių pusiau struktūruotų interviu su vyresniais IT naudotojais ir jiems padedančiais artimaisiais (iš viso $n = 45$) duomenimis, išsiaiškinti vyresnių IT naudotojų patiriamus sunkumus ir naudoti informacines technologijas skatinančius veiksmus.

Tyrimo rezultatai:

Patiriamų sunkumų galima skirti tris grupes: 1) technologijų kaip savitos sistemos „prisijaukinimas“ (specifiniai veikimo principai, kursoriaus valdymas, liečiami ekranai, techninė ir anglų k.), 2) psichologinis santykis su nežinomu ir sudėtingu dalyku – baimė, nesaugumas, gėda nemokėti, savojo ribotumo patyrimas, kantrybės stoka, 3) pokyčiai, kuriuos informantai sieja su amžiumi: sumažėjusi motyvacija gilintis į naujoves, mokymosi sunkumai bei sveikatos problemos (sumažėjęs pirštų jautrumas, regėjimas, atmintis). Ribą, skiriančią nuo dalykų, kurių mokymuisi reikėtų pernelyg daug pastangų, net jei ir norėtųsi (pvz., elektroninė bankininkystė), tyrimo dalyviai kartais maskuoja poreikio nebuvimu. Kaip paskatos naudotis technologijomis pažymėtinas vis didėjančios būtinybės suvokimas, valia ir užsispyrimas mokytis vienam, o naudotojus motyvuoja sėkmės pojūtis, pasididžiavimas savimi, lengva prieiga prie informacijos, atsivėrusios bendravimo, pomėgių puoselėjimo, kultūrinių renginių stebėjimo iš namų galimybės. Naudotojai minėjo menką formalių kursų naudą – dėl nepakankamo prieinamumo, prasto informacijos pateikimo, netinkamo grupių suformavimo ar per mažo mokytojų / mentorių kiekio. Pradedant naudotis technologijomis labai padėtų galimybė turėti nuolatinį mentorių, į kurių būtų galima kreiptis pagalbos – neretai šį vaidmenį naudotojams atlieka vaikai ar vaikaičiai.

Pranešimas parengtas įgyvendinant projektą „Vyresnio amžiaus žmonių skaitmeninė įtrauktis“ (LMT, S-MIP-21-58).

Kaip puoselėjama ankstyvoji vaikystė Lietuvoje? Pagalbos ir paramos pirmųjų vaiko 1 000 gyvenimo dienų periodu patirčių vertinimas

Ilona Tamutienė

Vytauto Didžiojo universiteto Viešojo administravimo katedra, ilona.tamutiene@vdu.lt

Vaida Auglytė

Vytauto Didžiojo universiteto Viešojo administravimo katedra

Nagrinėjama problema:

Ankstyvosios vaikystės puoselėjimas, o ypač pirmųjų 1 000 gyvenimo dienų periodas, raidos požiūriu yra vienas iš svarbiausių žmogaus gyvenimo kelyje. Žalojančios vaikystės patirtys šiuo periodu palieka neigiamus ilgalaikius padarinius ne tik vaiko, bet ir visuomenės raidai. Todėl ankstyvosios vaikystės politika ir jos įgyvendinimas yra prioritetas ES uždavinys, integruotas į Europos vaiko teisių strategiją ir garantijas. Pagrindinis šio tyrimo klausimas – kokia parama ir paslaugos yra prieinamos nėščiosioms ir vaikams iki 2 metų amžiaus Lietuvoje?

Tyrimo metodika:

Tyrimą vykdant pasitelkta kokybinė tyrimo metodologija ir puoselėjančios globos teorinis modelis. Remiantis suinteresuotomis šalimis, kurios teikia ir gauna paramą ir paslaugas, bus siekiama atskleisti esamą situaciją Lietuvoje, išskiriant pranašumus ir trūkumus bei NVO organizacijų vaidmenį puoselėjant pirmąsias 1 000 vaiko gyvenimo dienų. Taikytas pusiau struktūruotas kokybinis interviu su: 1) socialinę riziką patyrusiomis motinomis, kurios gavo paramą ir pagalbą nėštumo metu ir (ar) augina vaikus iki 2 metų amžiaus; 2) akušerėmis ir (ar) pediatrais, kurie teikia paramą nėščiosioms ir vaikams iki 2 metų; 3) nevyriausybinėms organizacijoms, teikiančioms paramą nėščiosioms ir vaikams iki 2 metų amžiaus, atstovais; 4) vaiko apsaugos ir gerovės specialistais (vaiko teisių apsaugos specialistais, atvejo vadybininkais, socialiniais darbuotojais ar kt.).

Tyrimo rezultatai:

Gauti rezultatai interpretuojami ankstyvosios vaikystės politikos vystymo kontekste. Universalios ankstyvosios vaikystės apsaugos priemonės (nėščiųjų priežiūra, vaiko auginimo atostogas, paramą gimimo atveju) galima vertinti pozityviai, tačiau didelių spragų yra apsaugant vaikus, kurių motinos nėštumo metu (ir vėliau) piktnaudžiauja alkoholiu; kurių šeimos patiria skurdą, krizes, augina neįgalius vaikus ar vaikus, turinčius specialiųjų poreikių, ir negauna neformalios pagalbos. Rekomenduojama stiprinti ankstyvosios vaikystės apsaugą Lietuvoje.

Vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojų interneto naudojimo ir psichikos sveikatos sąsajos

Olga Zamalijeva

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto Taikomosios psichologijos laboratorija, olga.zamalijeva@fsf.vu.lt

Antanas Kairys

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto Taikomosios psichologijos laboratorija, antanas.kairys@fsf.vu.lt

Nagrinėjama problema:

Pasaulio sveikatos organizacija, įvardydama visuomenės senėjimą kaip vieną iš didžiausių civilizacijos triumfų, o kartu ir iššūkių, pabrėžė aktyvaus senėjimo svarbą. Aktyvus senėjimas apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu optimizuojamos sveikatos, dalyvavimo ir saugumo galimybės, siekiant pagerinti gyvenimo kokybę senstant (WHO, 2002). Skiriamos keturios aktyvaus senėjimo sritys: užimtumo, dalyvavimo visuomenėje, savarankiškumo ir sveikatos bei gebėjimų ir aplinkos. 2018 metų Aktyvaus senėjimo indeksas rodo, kad Lietuva priklauso šalių grupei, kuri turi problemų beveik visose aktyvaus senėjimo srityse, o gebėjimų ir aplinkos srityje yra antra nuo galo Europos Sąjungoje (UN, 2019). Gebėjimų ir aplinkos sritis yra siejama su keletu esminių indikatorių, tarp kurių yra informacinių technologijų naudojimas ir psichikos sveikata (UN, 2019). Todėl šio pranešimo tikslas – remiantis Europos sveikatos, senėjimo ir išėjimo į pensiją (SHARE) duomenimis, išanalizuoti vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojų interneto naudojimo ir psichikos sveikatos sąsajas. sveikata.

Tyrimo metodika:

Analizė grįsta SHARE tyrimo 9-tos bangos COVID-19 antra apklausa (Börsch-Supan, 2022; DOI: 10.6103/SHARE.w9ca.800). Buvo analizuoti 863 Lietuvos respondentų, sulaukusių 65 metų ir vyresnių (64,4 proc. moterų; amžiaus vidurkis 76 metai) duomenys, Lietuvos duomenys palyginti su kitų Europos šalių duomenimis. Atlikta analizė atskleidė, kad nuo COVID-19 protrūkio pradžios bent kartą naudojami internetu 36,7 proc. Lietuvos vyresnio amžiaus žmonių, o vidutiniškai kitose SHARE tyrime dalyvavusiose šalyse tokių buvo 46 procentai. Analizuojant interneto naudojimo tikslus atskleista, kad Lietuvos vyresnio amžiaus žmonės internetą rečiau nei kitų šalių gyventojai naudoja finansams tvarkyti ir pirkti. Analizuojant interneto naudojimo COVID-19 pandemijos laikotarpiu sąsajas su psichikos sveikatos rodikliais (nerimastingumu, prislėgtumu, miego sunkumais, vienišumu) nustatyta, kad interneto naudojimas susijęs su geresne psichikos sveikata. Šie rezultatai rodo, kad interneto naudojimas, ypač pandeminiu laikotarpiu, gali būti psichikos sveikatos apsauginis veiksnys ir svarbus aktyvaus senėjimo komponentas.

Pranešimas parengtas vykdant projektą Nr. FSF-2022-1 „Aktyvaus senėjimo politika Lietuvoje: iššūkiai ir galimybės“.

Moterų padėtis darbo rinkoje: kodėl moterys uždirba mažiau?

Kristina Zitikytė

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Statistikos, analizės ir prognozės skyrius; Vilniaus universiteto Kiekybinių metodų ir modeliavimo katedra, kristina.zitikyte@evaf.vu.lt

Nagrinėjama problema:

Nors skaičiuojama, kad Lietuvoje 2016–2019 m. atotrūkis tarp vyrų ir moterų darbo pajamų mažėjo, pastaraisiais metais fiksuojama, kad atotrūkis nebemažėja ir išlieka apie 14 procentų. Dažniausiai esama nuomonės, kad moterys uždirba mažiau nei vyrai, nes dirba mažiau, daro karjeros pertraukas dėl vaikų auginimo. Bet ar tikrai moterys dirba mažiau? Ir ar dar yra erdvės vyrų ir moterų darbo pajamų skirtumams mažėti?

Pranešimo tikslas – atskleisti vyrų ir moterų darbo pajamų skirtumus Lietuvoje, juos lemiančius veiksnius ir padarinius senatvėje. Pranešime aptariamos pagrindinės priežastys, lemiančios mažesnes moterų darbo pajamas.

(1) *Moterys renkasi mažiau mokamus darbus.* Didelę pridėtinę vertę kuriančiuose ekonomikos sektoriuose dirbančių moterų dalis sudaro 43–63 proc. (informacija ir ryšiai – 43 proc., finansinė ir draudimo veikla (63 proc., profesinė, mokslinė ir techninė veikla – 58 proc.). Didžiausia dirbančių moterų dalis yra šių sričių: žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas (86 proc.), švietimas (79 proc.), apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla (74 proc.).

(2) *Yra sričių, kuriose moterų vadovių gretos yra didesnės:* moterys sudaro 76 proc. finansų srities vadovų, mažmeninės ir didmeninės prekybos vadovų – 56 proc., bet įstaigų ir organizacijų vadovų jos sudaro 31 procentą.

(3) *Šeiminės pareigos pasiskirsto nevienodai.* 78 proc. slaugos atvejų nedarbingumo pažymėjimus gauna ir nuo darbo atitrūksta moterys. Pirmais vaiko auginimo metais 93 proc. moterų gauna vaiko priežiūros išmoką. Antrais metais, nors beveik 40 proc. vaiko priežiūros išmokos gavėjų yra vyrai, tačiau didžioji jų dalis ir toliau dirba, o tai reiškia, kad vaikus ir toliau prižiūri mamos, giminaičiai ar auklės. Mažesnės darbo pajamos ir daromos karjeros pertraukos nulemia, kad senatvėje vyrų senatvės pensijos būna beveik 20 proc. didesnės nei moterų. Dėl ilgesnės gyvenimo trukmės moterys ilgiau gyvena su mažesne pensija.

Tyrimo metodika:

Pranešime pateikiami išanalizuoti statistiniai socialinio draudimo duomenys.

Didžiausias darbo pajamų atotrūkis fiksuojamas 30–39-aisiais gyvenimo metais, kai didesnė dalis moterų daro karjeros pertraukas dėl vaikų auginimo. Pranešime pateikiama, kokį poveikį moterų senatvės pensijai turi vaikų auginimo pertraukos. Nustatyta, kad vyrų ir moterų būtinojo stažo senatvės pensijai gauti skirtumai yra labai menki, o senatvės pensijos skiriasi daugiausia dėl moterų visą gyvenimą uždirbtų mažesnių darbo pajamų.

Mažesnės moterų darbo pajamos lemia mažesnes senatvės pensijas, todėl moterys atsiduria didesnėje skurdo rizikoje. Lygesnis šeiminių pareigų pasidalijimas leistų moterims greičiau grįžti į darbo rinką po vaikų priežiūros atostogų. Iš dažniausiai įvardijamų sprendimo būdų taip pat minimi: lankstesnių darbo sąlygų skatinimas, šeiminių pareigų lygesnis pasidalijimas.